УДК 347.451.9(497.11); 347.425:06.02

НАКНАДА ЗА КАШЊЕЊЕ КАО ПОСЛЕДИЦА ДОЦЊЕ ДУЖНИКА НОВЧАНЕ ОБАВЕЗЕ У КОМЕРЦИЈАЛНИМ ТРАНСАКЦИЈАМА

Ива Ристановић, мастер права*

У овом раду аутор истражује институт накнаде за кашњење, који је релативна новина у српском праву, истовремено се бавећи тиме како је дошло до његовог увођења. Поред права Европске уније, начина усаглашавања са нашим правом и упоредноправних решења, аутор детаљно анализира значај увођења накнаде за кашњење у српско право, њен концепт, законску регулативу, али и процесноправни аспект овог института, све у циљу сагледавања практичних импликација различитих решења у пракси – како судови Србије примењују одредбе новог закона чијим доношењем је у српско право имплементирана Директива 2011/7/ЕУ о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима, када су у питању рокови испуњења новчаних обазеа у комерцијалним трансакцијама – све кроз осврт на правни став Врховног суда Србије о принудној реализацији ове накнаде из 2014. године, став Уставног суда и бројне пресуде привредних судова и Привредног апелационог суда.

Кључне речи: *накнада за кашњење, комерцијална трансакција, новчана обавеза, привредно право, кашњење, дужничка доцња.*

* Судијски приправник Вишег суда у Београду, e-mail: *iva.ristanovicoo@gmail.com*.

1. Увод

У циљу детаљне анализе, а с обзиром на нови правни режим извршења новчаних обавеза у трговинским уговорима и његов *ratio legis*, кратко ћемо се осврнути и на општа правила уговорног права о роковима плаћања прописана Законом о облигационим односима[1] и Општим узансама за промет робом.[2] Наиме, одложено плаћање или тзв. трговачки кредит је постало пракса у Европи, као и уговарање све дужих рокова плаћања, што погодује дужницима.[3] Један од главних разлога закашњења у плаћању јесте неједнакост у преговарачкој моћи дужника и поверилаца, који су често мањи добављачи, самим тим и слабија страна која мора да прихвати непоштене услове плаћања.[4] Идеја Директиве 2011/7/ЕУ о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима[5] и Закона о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама[6], који је донет у циљу усклађивања српског права са правом Европске уније, јесте пооштравање последица доцње у уговорима у привреди увођењем специфичних приватноправних последица у виду камате и накнаде за кашњење, али и јавноправних последица у виду прекршајне одговорности, као демотивације дужнику да касни са плаћањем.[7]

---

1 Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020, чл. 122, чл. 314, чл. 516 ст. 2 (даље у фуснотама: ЗОО).

2 Опште узансе за промет робом, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 15/54 54 и *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78 – др. закон, бр. 177 (даље у фуснотама: Опште узансе).

3 Мирјана Радовић, „Нови правни режим рокова измирења новчаних обавеза из трговинских уговора“, *Право и привреда* 7–9/2013, 242 (даље у фуснотама: М. Радовић (2013а)).

4 *Ibid.*

5 Директива 2011/7/ЕУ о сузбијању закашњења са плаћањем из 2011. године (Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions – Late Payment Directive, *OJ*, L 48, 23.2.2011)

6 Закон о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама, *Службени гласник РС*, бр. 119/2012, 68/2015, 113/2017, 91/2019, 44/2021, 44/2021 – др. закон, 130/2021, 129/2021 – др. закон и 138/2022 (даље у фуснотама: Закон о роковима).

7 Закон о роковима, чл. 12.

1.1. Општа правила уговорног права о роковима плаћања и посебна правила у трговинским уговорима

Начелно, свака уговорна страна је дужна да поступа по условима из уговора и према очекивањима друге стране да ће уговор бити испуњен (*bona fides*), те у складу са тим, оне могу захтевати истовремено испуњење обавеза, односно, у случају уговора о продаји, продавац може захтевати да му купац плати цену истовремено са испоруком робе.[8]

Време доспелости обавезе је тренутак од којег поверилац може захтевати њено испуњење и оно може бити одређено уговором, законом или једностраном изјавом воље једне стране, али и с обзиром на сврху посла, природу обавезе и друге околности.[9]

Када су у питању двостранообавезујући уговори, основни принцип уговорног права је истовременост испуњења. Ако није другачије уговорено, дужник треба да испуни своју обавезу одмах по закључењу уговора, односно одмах чим поверилац испуни или је спреман да истовремено испуни своју обавезу.[10] Изузетак је уговор о продаји робе, где купац треба да плати цену у тренутку испоруке, ако нешто друго није уговорено или *уобичајено*.[11] Оваква формулација нас упућује на Опште узансе за промет робом, које прописују рок од осам дана од пријема фактуре или робе, односно првог радног дана након утврђивања количине и квалитета робе, за купца да плати цену.[12] Ово су основна правила која прописује Закон о облигационим односима и ту начелно нема ограничења слободе уговарања.

Међутим, истовремено испуњење обавеза од стране дужника и повериоца је реткост у трговинском праву. Ово из разлога што се обично ради о великим количинама робе коју је потребно прегледати, па ће купац најчешће одложити плаћање цене док не утврди шта му је испоручено, односно да ли је испоручена роба саобразна уговору. Одложено плаћање, односно кредитирање дужника, је постало пракса и у Европској унији, са предугачким роковима плаћања уговореним

8 David P. Twomey, Marianne M. Jennings, *Anderson's Business Law and the Legal Environment*, South-Western Cengage Learning, Mason, Ohio 2011, 581.

9 Ђорђе Николић, *Облигационо право, „Projuris" – Организација за правну едукацију и културу права*, Београд 2020, 144.

10 ЗОО, чл. 122 и чл. 314.

11 ЗОО, чл. 516 ст. 2.

12 Опште узансе, бр. 177.

услед слабије преговарачке моћи повериоца у односу на дужника.[13] Посебан режим испуњења новчаних обавеза у уговорима у привреди успостављен је Законом о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама, а у циљу сузбијања негативних последица кашњења са плаћањем. Он има предност у односу на поменута општа правила и његова суштина је успостављање крајњих рокова за дужника да испуни своју (новчану) обавезу и немогућност одступања од тих рокова, односно свођење на прописани најдужи рок.[14] О негативним последицама кашњења са плаћањем, поготово на мања и средња предузећа, и циљу и начину увођења посебног режима у наше право биће више речи касније.

Домен примене Закона о роковима су „комерцијалне трансакције", односно уговорене трансакције између субјеката јавног сектора и привредних субјеката, између привредних субјеката, односно између субјеката јавног сектора, које се односе на испоруку добара, односно пружање услуга уз накнаду, у које се убрајају и грађевински и инвестициони радови, као и комуналне услуге.[15] „Новчана обавеза" са чијим испуњењем дужник касни односи се на примарни захтев из уговора.[16] Очигледно је, дакле, да су тим правилима обухваћени и уговори у привреди. Самим тим, и поменуто правило о року од 8 дана из Општих узанси губи на значају.

Закон о роковима предвиђа рок до 60 дана за плаћање цене у уговорима између привредних субјекта, до 45 дана за субјекта јавног сектора као дужника, и до 60 дана за привредног субјекта као дужника у уговорима између субјекта јавног сектора и привредног субјекта и рок до 60 дана у уговорима између субјеката јавног сектора.[17] Сви ови рокови почињу да теку наредног дана од дана када је дужник примио робу или фактуру, у зависности од тога шта је прво примио.[18] Изузетно, ако дужник треба да прегледа робу, рок почиње да тече након истека рока за преглед, а који не може бити дужи од 30 дана пошто

13 Late Payment Directive, Recital 2; Ivan Tot, „Pravna osnova i ciljevi Direktive 2011/7/EU o suzbijanju zakašnjenja s plaćanjem u trgovačkim ugovorima", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 59, l/2013, 225.

14 Небојша Јовановић, Вук Радовић, Мирјана Радовић, *Трговинско право*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2021, 111.

15 Закон о роковима, чл. 2 тач. 1.

16 Закон о роковима, чл. 2 тач. 4.

17 Закон о роковима, чл. 3 ст. 1 и 2, чл. 4 ст. 1 и 2.

18 Закон о роковима, чл. 3 ст. 3 тач. 1 и 2, чл. 4 ст. 6.

је примио робу.[19] Ови рокови примењиваће се ако уговорне стране нису саме уговориле рок плаћања, односно ако не постоји писани уговор или ако су уговориле дужи рок од прописаног.[20] Оваква законска формулација је занимљива, будући да намеће питање зашто не би било могуће усмено уговорити краћи рок.

На овај начин је у наше трговинско право уведен нови режим испуњења новчаних обавеза у трговинским уговорима и успостављено је правило да се прво испуњава неновчана обавеза, а затим новчана,[21] што одступа од општих правила облигационог права.

Бечка конвенција о уговорима о међународној продаји робе, која се примењује у међународним уговорима, када купац и продавац имају седиште у различитим државама потписницама или ако би правила међународног приватног права упутила на примену права државе потписнице Бечке конвенције, такође предвиђа принцип истовременог испуњења обавеза дужника и повериоца.[22] Самим тим, она искључује примену посебног режима рокова испуњења новчаних обавеза у ситуацији када има примат над нашим националним правом.

Директива 2011/7/ЕУ о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима, по узору на коју је у наше право уведен посебан режим и донет Закон о роковима, предвиђа рок до 30 дана за плаћање цене од дана када је дужник примио робу или фактуру, односно 60 дана за јавна предузећа и субјекте здравственог сектора или ако је то објективно оправдано.[23] Директива предвиђа и могућност уговарања дужег рока, ако то није крајње непоштено према повериоцу.[24] И наш Закон о роковима предвиђа изузетак у виду рока до 90 дана када је дужник Републички фонд за здравствено осигурање или корисник средстава тог фонда.[25]

У случајевима када уговорне стране не поштују наведене законске границе слободе уговарања у погледу рокова испуњења, последица је делимична ништавост уговора. Таква уговорна одредба ће бити

19 Закон о роковима, чл. 3 ст. 3 тач. 3.

20 Закон о роковима, чл. 3 и чл. 4.

21 Н. Јовановић, В. Радовић, М. Радовић (2021), 112.

22 Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 10–1/84, чл. 58 (даље у фуснотама: Бечка конвенција).

23 Late Payment Directive, Art (3), (4).

24 Late Payment Directive, Art (3), (4).

25 Закон о роковима, чл. 4 ст. 3.

ништава, а уговор ће остати на снази и примениће се поменута диспозитивна правила Закона о роковима, односно као да рок није ни уговорен.

1.2. Правне последице доцње

Дужничка доцња је кашњење дужника у испуњењу обавезе. Он пада у доцњу када не испуни своју обавезу у року одређеном за њено испуњење. Његова обавеза мора бити доспела, а поверилац га мора опоменути само ако рок за испуњење обавезе није одређен.[26] Евентуална кривица дужника, начелно, није услов за наступање доцње. Наступање доцње не спречава дужника да испуни своју обавезу, али доводи до одређених последица по њега, будући да представља кршење уговорне обавезе.[27] У случају када дужник није крив за доцњу, биће обавезан да исплати само затезну камату,[28] а ако ју је скривио, поред затезне камате, одговараће и за накнаду штете, при чему поверилац има право и на раскид уговора.[29]

Нови правни режим успостављен Законом о роковима има за циљ да сузбије намерно кашњење дужника са испуњењем новчане обавезе, које је раније било често у пракси. Наиме, дужници су калкулисали управо зато што последице доцње нису биле тако строге за њих и санкције нису имале одвраћајући карактер. На тај начин, они су били „кредитирани“ од стране поверилаца. Закон о роковима је прописао строже последице доцње са плаћањем, и то увођењем две посебне санкције, којих нема у општем облигационоправном режиму. То су паушална накнада за кашњење од 20.000 динара и новчана казна за прекршај, као казненоправна и јавноправна последица.

1.3. Трговачка доцња и њене специфичности

Насупрот Закону о облигационим односима, који као последице доцње предвиђа наступање уговорне одговорности, односно обавезу исплате затезне камате, накнаду остале штете и право на раскид уговора од стране повериоца, Закон о роковима прописује неке последице својствене само трговачкој доцњи. То су камата и паушална накнада (накнада за кашњење), као приватноправне последице

26 ЗОО, чл. 324 ст. 2.

27 Ђ. Николић (2020), 145.

28 ЗОО, чл. 277.

29 ЗОО, чл. 262 и чл. 126.

закашњења са плаћањем. Још једна специфичност је и прекршајна одговорност и новчана казна за привредне субјекте и одговорно лице као њена последица. На овај начин последице доцње се у трговинском праву пооштравају.

1.3.1. Камата коју прописује Закон о роковима је стицајем околности иста као и затезна камата одређена Законом о затезној камати.[30] Одређена је у висини референтне стопе Народне банке Србије увећане за осам процената на годишњем нивоу[31] и немогуће је уговорити је у било ком другом износу.[32] Немогућност другачијег уговарања важи и за накнаду за кашњење, те у том смислу посебни режим очигледно доста ограничава слободу уговарања. Сматраће се да је дужник пао у доцњу ако није исплатио дуг о доспелости, а под условом да је испунио све уговорне обавезе.[33] Смисао камате је да служи као накнада за коришћење новца, јер је током периода у којем дужник касни са плаћањем, поверилац могао да користи та новчана средства. У том смислу је и камата извесна накнада за кашњење и донекле се поклапа са паушалном накнадом од 20.000 динара коју уводи Закон о роковима.[34]

1.3.2. Накнада за кашњење је специфична последица доцње у трговинском праву. Овај институт је релативно нов у нашем праву, а први пут је уведен Законом о роковима.[35] Ради се о субјективном имовинском праву повериоца. Поверилац је може захтевати након што дужник новчане обавезе падне у доцњу са испуњењем своје обавезе, а у року од три године од дана истека рока доспелости

30 Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 8; у вези са Закон о затезној камати, Службени гласник РС, бр. 119/2012, чл. 3.

31 Закон о затезној камати, чл. 3. У Европској унији правило плаћања затезне камате уведено је само за привредне субјекте, али смо ми, доношењем Закона о затезној камати проширили домен примене овог правила, те оно сада важи за све (тзв. *gold plating* – проширење домена примене неких одредби на случајеве на које се она иначе не односи).

32 У комунитарном праву могуће је њено уговарање у другом износу, у случају да то није на штету повериоца.

33 Миона Манојловић, „Камата као последица дужничке доцње“, *Право и привреда* 4/2020, 166.

34 Мирјана Радовић, „Правне последице закашњења са плаћањем у трговинским уговорима“, *Усклађивање пословног права Србије са правом ЕУ* (ур. Вук Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2013, 387 (даље у тексту: 2013б).

35 Закон о роковима, чл. 5.

новчане обавезе.[36] Прописана је у фиксном износу од 20.000 динара и остварује се једнократно. Њена правна природа се у нашем праву схвата као казнена, односно одређује се као пенал који ће дужник бити у обавези да плати уколико не измири своју новчану обавезу у роковима одређеним Законом.

1.3.3. Прекршајна одговорност је такође новина Закона о роковима. Наиме, Закон о роковима прописује обавезу суда да, по службеној дужности, достави решење о извршењу органу који врши надзор у комерцијалним трансакцијама привредних субјеката, ради покретања прекршајног поступка.[37] Једини услов за наступање прекршајне одговорности је да дужник није измирио своју новчану обавезу у роковима које предвиђа Закон, а њен субјект је очигледно одговорно лице у субјекту јавног сектора, односно заступник привредног субјекта. Прекршајна казна прописана је у износу од 5.000, па до 2.000.000 динара.[38] Овакво увођење јавноправне санкције за повреду уговорне обавезе је интересантно. Наиме, питање је колико је често у пракси да суд пријави такву повреду и како успоставити одговарајуће механизме контроле извршења те његове законске обавезе. Са друге стране, држава се овде умеће у приватноправни однос и, стицањем приоритета наплате у стечајном поступку, вероватно заузима место повериоцу и онемогућава му наплату свог (необезбеђеног) потраживања.[39]

2. Опште карактеристике накнаде за кашњење у испуњењу новчаних обавеза

2.1. Појам и значај

Закон о роковима предвиђа право повериоца да од дужника захтева накнаду за кашњење у испуњавању новчане обавезе у износу од 20.000 динара, за случај да новчана обавеза није измирена у роковима утврђеним тим законом.[40] Ради се о субјективном имовинском праву повериоца, које доспева падањем у доцњу дужника новчане обавезе. Ова накнада уведена је у наше право у циљу хармонизације

36 Закон о роковима, чл. 5 ст. 4.

37 Закон о роковима, чл. 10 ст. 4.

38 Закон о роковима, чл. 12.

39 М. Радовић (2013б), 401.

40 Закон о роковима, чл. 5 ст. 1.

са правом ЕУ, а како би демотивисала дужника да касни са плаћањем. Наиме, поштовање уговорених рокова и благовремено испуњење новчане обавезе од стране дужника омогућава привредним субјектима да успешно послују, располажући на тај начин потребним новчаним средствима.[41] У Европској унији, у просеку, једна од две фактуре у комерцијалним трансакцијама се плаћа са закашњењем (или се не плаћа уопште), а кашњење са плаћањем је све чешће у временима кризе и економских превирања.[42] Директива 2011/7/ЕУ о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима донета је 2011. године са циљем да омогући ефикасније функционисање тржишта.

Кашњење са плаћањем доводи до настанка проблема за привредне субјекте, утолико што повериоцима ствара трошкове, а дужницима омогућава трговачки кредит (својеврсни бескаматни зајам[43]) за који њихови сауговарачи нису специјализовани, па тиме негативно утиче на трговину унутар целе Европске уније.[44] Овакво понашање дужника највише погађа мала и средња предузећа, као повериоце, која због слабије економске и преговарачке моћи, нередовног прилива новчаних средстава и консеквентно, мањих могућности инвестирања, трпе последице неблаговременог плаћања.[45] Чињеница да су мала и средња предузећа више изложена променама новчаних токова, да често немају адекватне механизме за наплату својих потраживања и да су самим тим више изложена ризику стечаја и немогућности опстанка на тржишту додатно доприноси њиховој тешкој позицији на тржишту.[46] Из свих наведених разлога, а и ради подстицања конкурентности малих и средњих предузећа и смањења трошкова повезаних са извршењем њихових финансијских трансакција, Европска унија је донела поменуту Директиву 2011/7/ЕУ. Директива је обавезујући правни акт за државе чланице и њоме је утврђен циљ који државе чланице Европске уније морају остварити, али на њима је да осмисле најбољи начин за остварење тих

41 Младен Николић, „Ограничавање рокова плаћања у трговинским уговорима и накнада за кашњење (за и против)“, *Право и привреда* 1–3/2019, 35.

42 European Comission (2023), Questions and Answers: Late Payment Regulation, *https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_23_4412* (9.7. 2024).

43 I. Tot, 229.

44 *Ibid.*, 228.

45 М. Радовић (2013а), 242–243.

46 I. Tot, 229.

циљева, проглашењем својих закона.[47] Република Србија је, у процесу европских интеграција и у циљу усклађивања националног законодавства са правом Европске уније, 2012. године усвојила свој Закон о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама, који се примењује од 31. марта 2013. године.[48] Овим законом у наше право уведен је институт накнаде за кашњење.

2.2. Домен примене правила о накнади за кашњење

2.2.1. Правилник о начину и поступку вршења надзора над спровођењем Закона о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама између привредних субјеката

Органи државне управе дужни су да дају мишљења о примени одредаба закона и других општих аката на тражење физичких или правних лица,[49] а пошто су се у неким сферама примене одредаба Закона о роковима појавиле недоумице, била је потребна интервенција Министарства финансија.

Ово је био основни разлог доношења Правилника 2016. године. Донело га је Министарство финансија у циљу регулисања надзора и контроле над спровођењем Закона о роковима у случајевима када се комерцијалне трансакције обављају између привредних субјеката. Прописан је начин и поступак вршења тог надзора и одређено је да надзор врши Министарство финансија – Пореска управа, преко овлашћених лица.[50] Овим актом установљено је право Министарства да надлежном прекршајном суду поднесе захтев за покретање поступка по пријему правноснажног решења о извршењу које се односи на обавезе из комерцијалних трансакција између привредних субјеката.[51] Надлежни суд ће по службеној дужности, по доношењу

47 Types of legislation, *https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_en* (9.7.2024).

48 Закон о роковима, чл. 17.

49 Закон о државној управи, *Службени гласник РС*, бр. 79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018, 30/2018 – др. закон, чл. 80 ст. 1.

50 Правилник о начину и поступку вршења надзора над спровођењем закона о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама између привредних субјеката, Службени гласник РС, бр. 54/16, чл. 1 и 2 (даље у фуснотама: Правилник); Закон о роковима, чл. 9.

51 Правилник, чл. 3 ст. 2; Закон о роковима, чл. 10 ст. 4.

решења о извршењу неизмирених новчаних обавеза и уз захтев за накнаду за кашњење,[52] доставити то решење Министарству финансија.

У наредном делу овог поглавља биће речи о појединим случајевима који су се јавили као спорни у пракси, као и на ставове које је Министарство заузело приликом њиховог решавања.

1.1. У примени Закона о роковима поставило се питање да ли је привредно друштво, као поверилац, дужно да обавести надлежни орган о кашњењу наплате од свог купца. Мишљење је Министарства финансија да он није у обавези да то учини, управо из разлога што он има само *право* да поднесе захтев за накнаду, и може слободно да одлучи да ли ће га искористити. Ово произлази из самог циља Закона о роковима, а то је пружање правне заштите повериоцима новчаних обавеза у случају њиховог неизмирења у законом предвиђеном року.[53] Већ је поменуто да захтев за покретање прекршајног поступка Министарство финансија подноси тек по доношењу правноснажног решења о извршењу, а то значи тек када поверилац поднесе предлог за извршење (односно, на тај начин посредно обавести Министарство о кашњењу свог дужника). То значи да поверилац није дужан да обавештава Министарство о кашњењу наплате и свакако није дужан да захтева накнаду за кашњење (што произилази и из законске формулације[54]), јер је подношење предлога за извршење са захтевом за накнаду у тој ситуацији његово право, а не и обавеза. Свакако да је особеност трговинског права мешање државе у односе привредних субјеката, будући да се ради о уговорним странама које су учесници процеса у привреди.[55] Мада је у неким ситуацијама то и неопходно,[56] свака већа јавноправна интервенција и задирање државе у приватноправни однос два привредна субјекта не би била у складу са начелом слободе уговарања (аутономије воље у општем уговорном праву).

1.2. Својевремено је било актуелно и питање да ли се туристичке услуге, уколико се пружају субјектима јавног сектора, односно

52 Повериочево је право да у предлогу за извршење захтева и накнаду за кашњење.

53 Мишљење Министарства финансија и привреде, бр. 011-00–00509/2013–16 од 24.05.2013. године.

54 Закон о роковима, чл. 5 ст. 1. Поверилац има право да захтева накнаду за кашњење.

55 Н. Јовановић, В. Радовић, М. Радовић (2021), 73.

56 Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021, чл. 82 и 83.

привредним субјектима, у смислу Закона о роковима, сматрају комерцијалним трансакцијама и да ли се онда на њих примењују одредбе овог закона, односно да ли би постојало право на накнаду у случају кашњења. Закон о роковима дефинише комерцијалне трансакције као уговорене трансакције између субјеката јавног сектора и привредних субјеката, између привредних субјеката, односно између субјеката јавног сектора, које се односе на испоруку добара, односно пружање услуга уз накнаду, у које се убрајају и грађевински и инвестициони радови, као и комуналне услуге.[57] Привредни субјект, у смислу Закона о роковима, је свако привредно друштво и предузетник основан у складу са законом којим се уређују привредна друштва, као и задруга и регистровано пољопривредно газдинство и остала правна лица основана у складу са посебним законом.[58] Сходно томе, туристичке услуге се у описаној ситуацији сматрају комерцијалном трансакцијом и на њих треба применити одредбе Закона о роковима, с тим да то не важи за туристичке услуге уговорене између привредних субјеката и јавног сектора, са једне стране, и физичких лица, са друге стране.[59] Овај изузетак постоји стога што пружање услуга физичким лицима, у смислу Закона о роковима, није комерцијална трансакција. Овакво тумачење Министарства финансија значи да би било могуће захтевати и накнаду за кашњење у испуњавању новчане обавезе из туристичког уговора између субјеката јавног сектора и привредних субјеката и између привредних субјеката, односно између субјеката јавног сектора, али не и ако је уговор закључен са физичким лицем.

1.3. Када је у питању примена Закона о роковима на одредбе уговора о осигурању, односно на уговарање начина и рокова плаћања премије осигурања, Министарство финансија донело је мишљење којим је заузело став да делатност осигурања, као пружање посебне врсте финансијске услуге, није дефинисана као комерцијална трансакција Законом о роковима, те да се стога његове одредбе не примењују на уговоре о осигурању закључене између друштва за осигурање, са једне стране, и привредног субјекта или јавног сектора, са друге стране.[60] Уговор о осигурању је специфичан по томе што је алеаторан, те је неизвесно да ли ће уопште наступити осигурани

57 Закон о роковима, чл. 2 тач. 1.

58 Закон о роковима, чл. 2 тач. 3.

59 Мишљење Министарства финансија и привреде, бр. 011-00–00123/2013 од 29.3.2013. године.

60 Мишљење Министарства финансија и привреде, бр. 011-00–00094/2013–16 од 29.3.2013. године.

случај, а осигуравачева обавеза да исплати уговорену накнаду ће настати само ако се осигурани случај деси током трајања периода покрића. Због овакве „ограничене обавезе плаћања“ (односно обавезе дужника да испуни своју новчану обавезу само у одређеном уговореном периоду) поставља се питање да ли се на овај уговор могу применити одредбе Закона о роковима, чија је сврха успостављање крајњих рокова плаћања. Осврнућемо се на циљ Закона, али и дефиницију комерцијалне трансакције, сматрамо да би одредбе Закона о роковима требало применити и на уговоре о осигурању. „Комерцијална трансакција“ је страни термин који се може поистоветити са нашим изразом „трговински посао“,[61] а дефиниција привредног субјекта је максимално широко постављена у Закону о роковима, тако да свакако обухвата и осигуравајућа друштва у смислу Закона о осигурању.[62] Новчана обавеза, као накнада за пружање уговорених услуга, је класична обавеза осигуравача дефинисана уговором о осигурању. У складу са тим, а како мишљења Министарства нису обавезујућа, Закон о роковима би требало примењивати и на уговоре о осигурању. Стога би и захтев за накнаду за кашњење било могуће поднети у случају неблаговременог измирења новчане обавезе, а тиме би положај повериоца у овим уговорима био додатно ојачан.

2.3. Висина и рок

Накнада за кашњење има основ у самом закону, будући да Закон о роковима одређује и повериоца и дужника, те врсту и висину обавезе.[63] Идеја је да се овом накнадом, која је једнократна, поверилац заштити. Како дужник од самог почетка уговорног односа зна за њу, односно да ће бити дужан да је плати у случају доцње, она служи демотивисању дужника да касни са плаћањем. Право на накнаду за кашњење не искључује право на накнаду трошкова које поверилац има право да потражује на основу уговора или других прописа и она не обухвата трошкове извршења, у складу са Законом о извршењу и обезбеђењу.[64] Овом одредбом Закон о роковима створио је реалну опасност да се повериоци неосновано обогаћују и остварују накнаду

61 Н. Јовановић, В. Радовић, М. Радовић (2021), 111.

62 Закон о осигурању, *Службени гласник РС*, бр. 139/2014 и 44/2021, чл. 3.

63 Правни став Грађанског одељења Врховног касационог суда Србије усвојен у поступку решавања Спп 34/13, утврђен на седници Одељења 13.5.2014. године.

64 Закон о роковима, чл. 5 ст. 2 и 3.

у износу далеко већем од њихових стварних трошкова наплате.[65] Са друге стране, Директива прописује да државе чланице осигуравају да у случајевима кад се зарачуна камата на закаснело плаћање у пословним трансакцијама, поверилац има право добити од дужника фиксни износ од најмање 40 евра,[66] а ради се о властитим трошковима повериоца.[67] Поверилац такође, у комунитарном праву, поред фиксног износа од 40 евра има право да добије разумну накнаду од дужника за трошкове наплате који прелазе тај фиксни износ, што може укључивати трошкове ангажовања адвоката или агенције за наплату дугова.[68] Ради се о додатном износу на име трошкова повериоца (а нагласак је на његовој разумности), чију надокнаду може да тражи од дужника ако докаже њихову висину, као и да их је заиста имао.[69] У складу са овим правилима, националним правом је могуће предвидети и виши износ накнаде, ради боље заштите повериоца, али 40 евра је адекватан минимални износ до чије висине поверилац не мора да доказује да је претрпео штету.[70]

Супротно томе, наш Закон о роковима одређује фиксни износ од 20.000 динара, па тиме онемогућава уговарање другачијег износа. Чак и ако суд делимично усвоји тужбени захтев повериоца, он би имао право на пун износ накнаде, јер она није пропорционална ни времену доцње, ни висини главне обавезе.[71] Чини се да је износ од 20.000 динара код нас паушално одређен и нелогично је зашто је повериоцима ускраћено право да уговоре другачији износ накнаде, с обзиром да је фиксни износ који Закон о роковима прописује готово пет пута виши од минималног прописаног Директивом. Накнада за „кашњење“ такође носи и чудан назив у нашем Закону о роковима, будући да је и камата својеврсна накнада за кашњење,[72] јер би поверилац могао лично да користи новчана средства и остварује добит да их није дао на коришћење дужнику.[73]

65 М. Радовић (2013б), 387.

66 Late Payment Directive, Art. 6(1).

67 Late Payment Directive, Art. 6(2).

68 Late Payment Directive, Art. 6(3).

69 М. Радовић (2013б), 387.

70 *Ibid.*

71 Одговори на питања привредних судова утврђени на седници Одељења за привредне спорове Привредног апелационог суда и на седници Одељења за привредне преступе, 18.3.2021. године, *www. pa.sud.rs*.

72 М. Радовић (2013б), 387.

73 Н. Јовановић, В. Радовић, М.Радовић (2021), 78.

Честа појава у пракси привредних судова била је да повериоци, када према дужнику имају више мањих потраживања (нпр. 5.000 динара) заснованих на више веродостојних исправа (за више независних испорука робе или извршених услуга), подносе и више предлога за извршење на основу једног рачуна. На овај начин они су тражили по сваком предлогу исплату накнаде од 20.000 динара и тако се неосновано обогаћивали, јер добит на име накнаде за кашњење вишеструко превазилази износ главног потраживања и камате коју дужник дугује.[74] Супротно томе, повериоци који имају велико (вишемилионско) потраживање према дужнику, односно једну фактуру, остваривали би право само на једну накнаду за кашњење у износу од 20.000 динара, у ком случају њена исплата губи смисао, јер је повериоцима свакако примарни циљ да наплате своје потраживање.[75] Очигледно је да се оваквом праксом привредних субјеката није остваривао циљ Закона о роковима, а ни Директиве. Новија пракса привредних судова иде ка томе да се повериоцу досуђује само накнада за кашњење у износу од 20.000 динара чак и када поднесе предлог за извршење по основу већег броја рачуна, јер ако би се заузео став да повериоцу припада по 20.000 динара за сваки појединачни рачун, на тај начин би остваривао накнаду вишеструко већу од износа дуга.[76] Оваква пракса подношења кумулативних захтева није противна Директиви. Међутим, до оваквих неслагања у пракси долази с обзиром на недоследну имплементацију правила Директиве у наше право, а како је сврха накнаде коју Директива прописује заправо покривање интерних трошкова наплате повериоца.

Када су у питању решења у националним упоредним правима, земље Западне Европе које су имплементирале Директиву, попут Француске, Немачке, Италије, Шпаније, Белгије и Холандије, доследно усвајају и њена правила када је у питању накнада за кашњење, прописујући минимални фиксни износ накнаде од 40 евра.[77] Енглеска, пак, успоставља право на накнаду сразмерно висини дуга, и то уколико је дуг мањи од 1.000 фунти, поверилац ће имати право на накнаду за

74 М. Николић, 47.

75 *Ibid.*

76 Из образложења пресуде Привредног апелационог суда Пж 2886/21 од 02.12.2021. године.

77 Подаци о висини накнаде за кашњење у националним упоредним правима из: L. Gloden, *Late Payment in Western Europe: Comparative study*, 2014, *https://elvingerhoss.lu/publications/late-payment-western-europe-comparative-study* (10.8.2024.) и National law of EU countries, *https://n-lex.europa.eu/n-lex/index* (11.8.2024).

кашњење у висини од 40 фунти, па све до износа накнаде за кашњење од 100 фунти за дугове преко 10.000 фунти. Интересантно је да Белгија, Холандија и Шпанија дозвољавају повериоцу да надокнади трошкове наплате који прелазе износ од 40 евра до разумног износа, док Француска и Италија дозвољавају наплату накнаде која прелази износ од 40 евра само ако поверилац докаже да је претрпео трошкове преко тог износа, на који начин се директно усвајају правила Директиве. Немачка је, пак, једина држава која дозвољава накнаду без икаквог ограничења и преко прописаног износа од 40 евра. Немачко право такође предвиђа да поверилац има право на ову накнаду без обзира на висину штете или да ли је претрпео икакву штету, па је очигледно да се ради о апстрактној штети, као у случају затезне камате. За разлику од тога, Северна Македонија установљава право на накнаду за кашњење у износу од 3.000 денара (око 5.700 динара).[78] Пољска такође прати систем сразмере новчане обавезе и накнаде за кашњење. Новим Актом о кашњењима плаћања (*Act on Payment Delays*)[79] успостављен је правичнији систем накнаде, мерећи корист коју дужник стиче кашњењем. Ако висина новчане обавезе не прелази 5.000 пољских злота (око 135.000 динара), поверилац ће имати право на накнаду у висини од 40 евра. За кашњење са испуњењем новчаних обавеза које прелазе износ од 50.000 (око 1.350.000 динара) пољских злота, накнада ће износити 100 евра. Значајно је и то да, за остварење права на наведене фиксне износе, поверилац не мора да доказује да је претрпео било какве трошкове током свог покушаја наплате од дужника.[80]

Право повериоца да од дужника захтева накнаду за кашњење у испуњавању новчане обавезе престаје да важи у року од три године од дана истека рока доспелости новчане обавезе. Ради се, дакле, о преклузивном року, након чијег протека долази до потпуног губитка права.[81] Ово је императивно правило и другачији рок се не може уговорити. То значи да се током поступка остваривања накнаде за кашњење неће ценити рокови у којима је дужник требало да изврши своју новчану обавезу, већ благовременост предлога, односно захтева за остваривање накнаде за кашњење.

---

78 *Ibid.*

79 Законодавство Републике Пољске, доступно на *https://isap.sejm.gov.pl*.

80 M. Sobolewskii, Compensation for recovery costs: Creditor Support Tools, *https://www.ecovis.com/poland/blog/compensation-for-recovery-costs-creditor-support-tools* (11.8.2024).

81 ЗОО, чл. 370.

2.4. Правна природа накнаде за кашњење

Плаћање накнаде за кашњење је додатна обавеза дужника у режиму трговачке доцње, па се поставља питање њене правне природе. На први поглед, може се учинити да се ради о типичној новчаној обавези, будући да подразумева исплату повериоцу одређеног новчаног износа. Са друге стране, с обзиром на своје терминолошко приближавање камати, а како је везана за повериочево главно потраживање, накнада се може разматрати и са аспекта споредног потраживања. Међутим, чини се да наш Закон о роковима накнаду за кашњење схвата као специфичну врсту новчане казне, што се удаљава од смисла који јој је наменила Директива. Наиме, Директива изричито прописује да се ради о надокнади интерних трошкова наплате повериоца. Овакво појмовно разилажење у имплементирању Директиве у наше право и неразумевање нашег законодавца са собом носи многе негативне последице.

Како Закон о роковима већ у члану 1 прописује свој циљ, спречавање неизмирења новчаних обавеза у року,[82] јасно је да је циљ увођења накнаде за кашњење у испуњавању новчане обавезе у наше право приморати дужнике да измирују новчане обавезе у роковима прописаним овим законом, односно да не касне са плаћањем. Закон о роковима дефинише појам новчане обавезе као износ уговорене накнаде за испоруку добара, односно пружање услуга наведених у уговору, фактури или другом одговарајућем захтеву за исплату.[83] Из овакве дефиниције, јасно је да накнада за кашњење нема ово значење, па се не би могла сматрати новчаном обавезом.

Није реч ни о споредном потраживању, попут камате или уговорне казне, јер су она везана за главно потраживање. Закон о облигационим односима прописује да споредна потраживања застаревају када и главно потраживање, па поверилац губи право да захтева испуњење обавезе и по основу споредног потраживања,[84] док Закон о роковима прописује прелузивни рок од три године од када је дужник пао у доцњу за остварење права на накнаду за кашњење у испуњењу новчане обавезе. На основу тога, преко института застарелости, се закључује да накнада није везана за потраживање које дужник није измирио у прописаном року, већ је само битна благовременост подношења захтева

82 Закон о роковима, чл. 1 ст. 1.

83 Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 4.

84 ЗОО, чл. 369.

за остваривање права на накнаду.[85] Ако би се накнада за кашњење схватила као споредно потраживање, не би се појмовно разликовала од камате на коју поверилац такође има право. Са друге стране, прописивањем да се накнада за кашњење може остварити у извршном поступку искључиво уз захтев за испуњење главне обавезе,[86] њена правна судбина везана је за главно потраживање. Ово је аргумент у прилог томе да се ипак ради о споредном потраживању. То би онда даље значило да, у случају да је основно потраживање непуноважно или је престало да постоји, поверилац не би могао да остварује ни право на ову накнаду, односно да се њено постојање везује за постојање главног дуга.

Упркос различитим аргументима, чини се да се, према правном дејству, заправо ради о специфичној новчаној казни,[87] пеналу, коју поверилац остварује у извршном поступку. Како Закон о роковима прописује „право" повериоца на ову накнаду, закључује се да се ради о његовом праву да тражи изрицање и извршење накнаде, из чега онда произлази да се ради о новчаној казни.[88] Оваквом схватању додатно иде у прилог и то што поверилац право на ову накнаду остварује у извршном поступку, подношењем предлога за извршење, као и чињеница да, независно од ове накнаде, он остварује и право на трошкове извршног поступка, што за њега онда представља посебну добит, а за наше прилике је тада свакако реч о високој накнади, односно својеврсној казни за дужника.[89] С обзиром да нови режим испуњења новчаних обавеза у трговинским уговорима уводи и прекршајну одговорност дужника, па тиме и високе прекршајне казне које ће он бити обавезан да плати, нејасна је потреба за успостављањем овакве додатне казне. Свакако да тако нешто може позитивно утицати на понашање дужника када је у питању спречавање кашњења са плаћањем, али такође у пракси може довести до злоупотреба и подстицања негативног понашања на страни повериоца. Оваквим дефинисањем накнаде за кашњење није остварена сврха Директиве, где право на накнаду првенствено служи

85 Привредни апелациони суд – питања и одговори – радни материјал са XXIV саветовања привредних судова Републике Србије, Златибор, 2016, *www.pa.sud.rs* и утврђени заједнички одговор на седницама Одељења за привредне спорове 7.11.2016. године и 8.11.2016. године.

86 Закон о роковима, чл. 10 ст. 3.

87 *Ibid.*

88 *Ibid.*

89 М. Николић, 47.

да обезбеди повериоцу надокнаду трошкова које он заиста трпи у процесу наплате свог главног потраживања од дужника.

3. Начин остваривања накнаде за кашњење

Накнада за кашњење у испуњењу новчане обавезе се у нашем праву остварује искључиво у извршном поступку, и то уз захтев за испуњење главне обавезе.[90] Овакав начин остваривања накнаде који прописује Закон о роковима иде у прилог становишту да је ипак реч о споредном потраживању које је акцесорно главном. Треба напоменути да у пракси постоје тумачења да би поверилац могао да иницира извршни поступак предлогом за извршење само на основу захтева за изрицање и извршење накнаде за кашњење, и то у случају да је дужник измирио своју новчану обавезу *у доцњи*.[91]

Сходно правилима Закона о извршењу и обезбеђењу, извршни поступак покреће се на основу извршне или веродостојне исправе. Поверилац у предлогу за извршење треба да означи идентификационе податке о извршном повериоцу и извршном дужнику, извршну исправу, своје потраживање, средство и предмет извршења, као и да приложи извршну исправу са потврдом извршности или другу исправу одређену тим законом.[92] Дакле, у случају да дужник касни са испуњењем своје новчане обавезе, поверилац је дужан да приложи веродостојну исправу којом доказује да је дужник закаснио са плаћањем, односно веродостојну исправу у којој је садржана доспела неизмирена новчана обавеза дужника, као што је на пример фактура, привремена или окончана ситуација или електронска фактура.[93] Из ове исправе мора бити могуће за суд да са сигурношћу утврди да су уговорени рокови предвиђени Законом о роковима истекли, односно да је дужник у доцњи са испуњењем новчане обавезе.[94] Суд ће

90 Закон о роковима, чл. 10 ст. 3.

91 Привредни апелациони суд – питања и одговори – радни материјал са XXIV саветовања привредних судова Републике Србије, Златибор, 2016, *www.pa.sud.rs* и утврђени заједнички одговор на седницама Одељења за привредне спорове 07.11.2016. године и 08.11.2016. године.

92 Закон о извршењу и обезбеђењу, *Службени гласник РС*, бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење, 54/2019, 9/2020 – аутентично тумачење и 10/2023 – др. закон., чл. 59 ст. 1 и 2 (даље у фуснотама: ЗИО).

93 Закон о роковима, чл. 2, тач. 5, 6, 6а.

94 Привредни апелациони суд – питања и одговори – радни материјал са XXIV саветовања привредних судова Републике Србије, Златибор, 2016,

затим, у складу са начелом формалног легалитета извршног поступка,[95] донети решење о извршењу по том предлогу за извршење. Овим решењем се истовремено изриче и накнада за кашњење и одређује њено извршење. Уколико извршни дужник приговором побија део решења о извршењу којим је изречена накнада за кашњење, суд ће ставити ван снаге решење у том делу и предмет доставити парничном одељењу на поступак као по тужби.[96]

Врховни суд је заузео став да извршном повериоцу није потребна посебна извршна или веродостојна исправа у вези са обавезом дужника да исплати накнаду за кашњење, зато што се његово право на ову накнаду заснива на самом закону.[97] Овај став се заснива на ограничењу тадашњег Закона о извршењу и обезбеђењу и то у његовом првом члану, где је, у сврху одређивања садржине, прописано да се ради о принудном остваривању потраживања на основу домаће или стране извршне или веродостојне исправе *ако посебним законом није другачије одређено*.[98] Тај посебни закон је управо Закон о роковима.

Језичким и циљним тумачењем Закона о роковима, долазимо до закључка да не би било могуће подношење тужбе у парничном поступку ради наплате износа од 20.000 динара на име накнаде за кашњење (која је, као што је већ поменуто, несамостална обавеза) и такву тужбу би требало одбацити, као недозвољену.[99] Према тумачењу наших судова, не би било дозвољено ни повериоцу да иницира извршни поступак у коме би тражио намирење новчане обавезе, а након тога поднео предлог за извршење ради остварења права на накнаду за кашњење ако је у међувремену његова новчана обавеза намирена.[100] Ово је у складу са схватањем о казненој природи накнаде за кашњење и идејом финансијског дисциплиновања страна у трговинским уговорима. Међутим, како је смисао накнаде у Директиви покривање повериочевих интерних трошкова наплате потраживања,

www.pa.sud.rs, и утврђени заједнички одговор на седницама Одељења за привредне спорове 07.11.2016. године и 08.11.2016. године.

95 Никола Бодирога, *Нови извршни поступак*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2023, 239.

96 ЗИО, чл. 90.

97 Правни став Грађанског одељења Врховног касационог суда Србије.

98 *Ibid.*

99 Билтен судске праксе Привредног апелационог суда, бр. 4/2016.

100 Из образложења пресуде Привредног апелационог суда Пж 729/2015 од 2.9.2015. године.

чини се да би ипак требало дозволити повериоцима да остварују накнаду за кашњење и у парничном поступку, уз захтев за исплату главног дуга.

4. Услови за остваривање права на накнаду за кашњење у испуњавању новчане обавезе

Пре доношења Закона о роковима, последице доцње (закашњења са плаћањем) су биле благе, а дужници су калкулисали и одлучивали да намерно касне са плаћањем, што је, услед недостатка негативних последица, доводило до појаве моралног хазарда.[101] Као што је већ поменуто, Закон о роковима је уведен ради сузбијања ове појаве, а специфичан институт накнаде за кашњење додатно доприноси том циљу. У наредним поглављима биће размотрени услови за остваривање права на ову накнаду, као и њихов однос са условима које прописује Директива.

4.1. Закашњење са плаћањем

Први услов за остварење права на накнаду за кашњење од стране повериоца везан је за доцњу дужника у измирењу новчане обавезе. Наш Закон о роковима употребљава формулацију „*новчана обавеза није измирена у роковима* утврђеним одредбама чл. 3 и 4 овог закона".[102] То значи да је услов да дужник, као привредни субјект, није измирио своју новчану обавезу у максималном року од 60 дана (или другом краћем уговореном року), или да дужник, као јавни сектор, није измирио новчану обавезу у максималном року од 45 дана (или другом краћем уговореном року). Питање измирења новчане обавезе се решава према општим правилима, те ће се сматрати да је дужник измирио своју обавезу онда када повериочева банка прими новац.[103] Дакле, ако дужник касни у измирењу доспеле новчане обавезе (доцња), поверилац ће имати право да против њега поднесе предлог за извршење са захтевом за накнаду за кашњење.

Директива прописује да ће поверилац имати право на накнаду (*compensation for recovery costs*) када *камата постане платива*. Даље, Директива индиректно, кроз одредбе о праву на камату, одређује да

101 М. Радовић (2013б), 374.

102 Закон о роковима, чл. 5 ст. 1.

103 М. Радовић (2013б), 391.

кашњење са плаћањем постоји када „поверилац није примио дуговани износ на време“ („*the creditor has not received the amount due on time*“).[104] Оваква формулација се разликује од оне у нашем Закону о роковима, утолико што не прецизира да ли, у условима безготовинског плаћања, плаћање мора да се изврши лично повериоцу или другом лицу (банци).[105]

4.2. Опомена

Закон о роковима не помиње опомену дужника од стране повериоца.[106] У складу са римском максимом *Dies interpellat pro homine*, односно рок опомиње уместо човека, може се закључити да опомена није нужни услов за стицање права на накнаду за кашњење, а будући да је рок за испуњење обавезе у комерцијалним трансакцијама дефинисан.[107] Поверилац, сходно томе, није дужан да опомиње и подсећа дужника на овај рок, а његовим протеком он ће пасти у доцњу[108] и бити дужан да плати цену, а поверилац ће стећи и право на накнаду за кашњење. Закон о роковима такође одређује да ће се, када рок плаћања није одређен уговором, применити диспозитивно законско правило о року плаћања.[109] То значи да ће се, поред уговорених дужих рокова, и у свакој ситуацији када рок није одређен он свести на максималан прописан Законом о роковима. Дужник ће свакако бити дужан да измири новчану обавезу у року од најкасније 60 дана, односно 45 дана.

Директива употребљава израз „*without the necessity of a reminder*“, односно изричито прописује да нема потребе за опоменом дужнику када је у питању накнада за кашњење на коју поверилац има право.[110]

На овај начин, не поштујући основни принцип уговорног права, принцип истовременог испуњења обавеза, и Закон о роковима и Директива омогућавају „одложено плаћање“ дужнику. Циљ ова два

104 Late Payment Directive, Art. 3(1)(b), Art. 4(1)(b).

105 О времену испуњења новчане обавезе у случају безготовинског плаћања у комерцијалним трансакцијама више вид.: М. Радовић (2013б), 390–392.

106 М. Радовић (2013б), 390.

107 *Ibid.*, 392.

108 ЗОО, чл. 324.

109 М. Радовић (2013б), 392.

110 Late Payment Directive, Art. 6(1).

акта је управо сузбијање кашњења са плаћањем, па се у том смислу чини логичнијим прописати обавезу истовременог испуњења, а не омогућити кредитирање дужника и тако додатно ослабити положај повериоца.

4.3. Одговорност дужника

У нашем праву, одговорност дужника за кашњење у испуњењу новчане обавезе је апсолутна. То значи да ће дужник бити одговоран за плаћање накнаде за кашњење без обзира на то да ли је одговоран за доцњу. Оваква регулатива је у складу са Бечком конвенцијом о уговорима о међународној продаји робе, која такође дужнику не ставља на располагање механизме за ослобађање од одговорности.[111]

Супротно томе, Директива прописује да ће поверилац имати право на накнаду, осим ако дужник није одговоран за закашњење („*unless the debtor is not responsible for the delay*").[112] Оваква одредба може створити проблеме у пракси зато што не појашњава како одредити да ли је дужник одговоран за закашњење.[113] На пример, може се десити да је дужник инсолвентан или да није успео да обезбеди екстерно финансирање, па није јасно да ли би у том случају био ослобођен одговорности.[114]

4.4. Испуњење обавеза од стране повериоца

Овај услов за стицање права на накнаду прописан је Директивом, али не и Законом о роковима. Наиме, у нашем праву испуњење обавеза од стране повериоца није услов за стицање права на накнаду за кашњење, али јесте за стицање права на камату,[115] као једну од последица трговачке доцње са плаћањем. Закон о роковима прописује да ће поверилац стећи право на камату под условом да је испунио све *уговорене* обавезе. Оваква одредба упућује на закључак да се ради о свим његовим обавезама из трговинског уговора, чак и оним од мањег значаја и споредним обавезама, што је свакако превелики терет за

111 Бечка конвенција, чл. 79.

112 Late Payment Directive, Art. 6(1), 3(1)(b), 4(1)(b).

113 Cara Bilotta, „Ending the Commercial Siesta: The Shortcommings of European Union Directive 2011/7 on Combating Late Payments in Commercial Transactions", *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 38:2, 2013, 720.

114 *Ibid.*

115 Закон о роковима, чл. 7 ст. 2.

повериоца. Остаје нејасно зашто Закон о роковима не прописује овај услов и за стицање права на накнаду, уз то додатно прецизирајући његово значење.

Директива, пак, прописује овај услов и за камату и за накнаду за кашњење („*the creditor has fulfilled its contractual and legal obligations*“) и додаје да поверилац треба да испуни своје уговорне, али и своје *законске обавезе*, односно све обавезе везане за уговор, а које прописује трговинско право. Међутим, како утврдити испуњеност овог услова? Наиме, он има обрнут правни значај у односу на приговор неиспуњења уговора (*exceptio non adimpleti contractus*). Ако дужник касни са испуњењем своје обавезе и основано истакне овај приговор, не могу наступити последице доцње, што заправо значи да доцња наступа тек ако је поверилац испунио своје обавезе.[116] Овакво схватање је у складу са нашом теоријом облигационог права и схватањем о каузи уговора као испуњењу обавезе друге уговорне стране, па то додатно иде у прилог идеји да би овај услов требало прописати и за стицање права на накнаду за кашњење као субјективно имовинско право повериоца.[117]

Ипак, решењу Директиве се упућује критика, јер она, када су у питању и накнада за кашњење и камата, овај услов прописује увек, чак и када је уговорено авансно плаћање (плаћање унапред), што није у складу са њеном сврхом, јер тако заправо долази до олакшавања положаја дужника.[118] Критика је оправдана, јер се оваквом крутом применом правила о приговору неиспуњења уговора у комерцијалним трансакцијама не постиже циљ заштите повериоца услед негативних последица дужниковог кашњења са плаћањем, будући да поверилац код авансног плаћања не би могао да захтева накнаду за кашњење од дужника, јер он није испунио своју обавезу.

5. Судска пракса

Након описане материјалноправне регулативе овог института у нашем праву, а у циљу детаљније анализе, бавићемо се и његовим процесноправним аспектом. Пошто се ради о релативно новом институту и посебном режиму испуњења новчаних обавеза у трговинским уговорима за наше право, потребно је да судови формирају праксу, а

116 М. Радовић (2013б), 394–395.

117 *Ibid.*

118 *Ibid.*, 397.

ово је интересантно, будући да се ради о институту имплементираном у наше право из комунитарног права. Такође, показало се да привредни субјекти често злоупотребљавају право на накнаду за кашњење, па су се због тога у судској пракси појавила бројна питања у вези са начином примене одредаба Закона о роковима.

5.1. Уставни суд и Врховни суд

Чак се и Уставни суд, поступајући по уставној жалби једног привредног друштва, бавио проблематиком накнаде за кашњење. Наиме, једно привредно друштво је поднело предлог за извршење који је одбачен у делу захтева за наплату износа од 20.000 динара на име кашњења у испуњавању новчане обавезе због непостојања основа прописаног Законом о извршењу и обезбеђењу, а ову одлуку је у поступку по приговору потврдило и другостепено извршно веће. Привредно друштво је, сматрајући да се ради о његовом законском праву, уложило уставну жалбу. Уставни суд се у својој одлуци позвао на детаљно, јасно и уверљиво[119] образложење већ поменутог правног става Грађанског одељења Врховног касационог суда од 13.05.2014. године и усвојио уставну жалбу, утврдивши да извршни поверилац има право да предлогом за извршење захтева и накнаду за кашњење без посебне извршне или веродостојне исправе, те наложио првостепеном суду да поново одлучи о приговору извршног повериоца.

О наведеном правном ставу Врховног суда је већ било речи. Његов значај се огледа у томе што накнаду за кашњење дефинише као право повериоца које има свој основ у самом закону и које доспева падањем у доцњу дужника новчане обавезе.[120] Самим тим, у складу са Законом о извршењу и обезбеђењу, за поступак њеног принудног остваривања повериоцу није потребна извршна или веродостојна исправа, већ је може захтевати у предлогу за извршење неизмирене новчане обавезе из уговора, без посебног доказа у односу на накнаду за кашњење. Поступак решавања спорног правног питања које је покренуо Привредни суд у Крагујевцу, а на чију иницијативу је и донет овај правни став један је од првих случајева у пракси где је поверилац захтевао накнаду за кашњење по основу тада новог Закона о роковима. Будући да је накнада за кашњење тада била нов правни институт, овај правни став је утолико значајнији, јер је успоставио сигурност за повериоце да ће бити заштићени и да им је наплата накнаде за кашњење у

119 Из образложења одлуке Уставног суда Уж 8240/2015 од 16.3.2017. године.

120 Правни став Грађанског одељења Врховног касационог суда Србије.

извршном поступку олакшана, што је управо и био циљ коме је законодавац тежио доношењем Закона о роковима.[121] Дакле, поверилац не мора издати посебан рачун или имати другу веродостојну исправу када је у питању захтев за накнаду за кашњење, јер се он не заснива на веродостојној исправи, већ на закону, а веродостојна исправа гласи на накнаду за главно потраживање – у односу на њега накнада за кашњење је несамостална.[122]

Одлучујући по ревизији једног привредног друштва, Врховни суд је заузео и став да обрачун накнаде за кашњење припада повериоцу по свакој поднетој веродостојној исправи која гласи на накнаду за главно потраживање, а којом је покренут извршни поступак, без обзира што је потом по изјављивању приговора од стране дужника и започињању парнице, дошло до спајања поступка који су започети по више таквих предлога, а ради једновременог расправљања. Побијаном другостепеном одлуком је одлучено о захтеву за исплату потраживања на име дуга за извршене услуге, уз обрачун накнаде за кашњење према броју поднетих предлога за извршење.[123]

5.2. Привредни судови и Привредни апелациони суд

За спорове који произилазе из примене Закона о роковима надлежни су привредни судови, а у другом степену Привредни апелациони суд. Осврtом на неке од одлука тих судова биће анализирано која питања су се појавила као спорна у пракси када је у питању право повериоца на накнаду за кашњење, као и на који начин су судови, у циљу решавања тих питања, примењивали одредбе Закона о роковима.

Пресудом првостепеног суда тужени је обавезан да тужиоцу плати износ од 590,48 динара са законском затезном каматом од одређеног датума до исплате, а одбијен је тужбени захтев којим је тужилац тражио да се обавеже тужени да му на тај износ плати законску затезну камату и тужбени захтев којим је тужилац тражио да се обавеже тужени да му плати износ од 20.000,00 динара на

121 Загорка Мунижаба, „Накнада за кашњење у испуњењу новчаних обавеза – према Закону о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* vol. 86, бр. 12, 2014, 760.

122 Из образложења пресуде Привредног апелационог суда, Пж 3547/16 од 19.1.2017. године.

123 Из образложења решења Врховног касационог суда, Прев. 19/2020 од 17.9.2020. године.

име накнаде за кашњење. Суд је закључио да је износ од 590,48 динара законска затезна камата на коју тужилац има право будући да је током поступка учињено неспорним да је тужени исплатио дуг у доцњи. Привредни апелациони суд је потврдио ову одлуку првостепеног суда, наводећи да је правилно поступио када је одбио захтев тужиоца за исплату накнаде за кашњење, јер се она не може захтевати самостално, без захтева за испуњење новчане обавезе, а имајући у виду да се новчане обавезе, у смислу Закона о роковима, односе искључиво на обавезу плаћања цене (главног потраживања). Тужени је главни дуг платио пре утужења, а сада тужилац потражује законску затезну камату (споредно потраживање), па како обрачун те камате није новчана обавеза у смислу Закона о роковима, он нема право да уз њу захтева накнаду за кашњење.[124] Такође, ако тужилац не истакне захтев приликом иницирања извршног поступка по рачунима издатим за главно потраживање, већ покрене посебан извршни поступак након намирења главне обавезе ради наплате накнаде за кашњење, губи право на ову накнаду.[125] Овакав став суда није оправдан. У случајевима када дужник измири своју новчану обавезу у доцњи, то би према ставу суда лишило повериоца права на накнаду за кашњење. Међутим, неисправно је тумачити накнаду за кашњење искључиво као средство притиска на дужника да испуни обавезу. То није у складу са циљем Директиве, која прописује да накнада треба да покрије интерне трошкове наплате повериочевог потраживања. Суд се оваквим тумачењем удаљава од основног циља – решавање проблема кашњења са плаћањем. У складу са тим, требало би дозволити повериоцу да иницира извршни поступак предлогом за извршење на основу захтева за изрицање и извршење накнаде за кашњење, односно дозволити повериоцу наплату накнаде за кашњење увек када је дужник каснио, без обзира да ли је платио главни дуг.

Суд је у једном поступку одбио тужбени захтев када је тужилац захтев за исплату накнаде за кашњење истакао у парничном поступку, као супротан члану 10 став 3 Закона о роковима, који прописује да се право на ову накнаду остварује искључиво у извршном поступку.[126] У оваквој ситуацији, чини се логички исправнијим да се овакав

124 Из образложења пресуде Привредног апелационог суда Пж 1581/20 од 3.6.2020. године.

125 Из образложења пресуде Привредног апелационог суда Пж 729/2015 од 2.9.2015. године.

126 Из образложења пресуде Привредног апелационог суда Пж 6921/16 од 29.3.2018. године.

тужбени захтев одбаци и то због недостатка процесних претпоставки за мериторно одлучивање. Уколико поверилац поседује извршну или веродостојну исправу на основу које може да реализује своје главно потраживање у извршном поступку,[127] може да истакне и, без посебне исправе, захтев за накнаду за кашњење. Он тада једноставно нема правни интерес за подношење тужбе, те би је требало одбацити као недозвољену. Међутим, шта се дешава у случају да поверилац не поседује извршну или веродостојну исправу? Наш законодавац у потпуности занемарује смисао Директиве. Циљ увођења накнаде за кашњење је првенствено заштита повериоца и покривање његових интерних трошкова наплате, али и демотивација дужнику да касни са испуњењем своје новчане обавезе. Због тога, повериоцу у том случају треба законском одредбом изричито дозволити истицање захтева за накнаду за кашњење у парници, уз захтев за исплату главног дуга.

Занимљиво питање које је постављено на Саветовању привредних судова Републике Србије је и да ли тужилац, који је адвокат и у парничном поступку тражи наплату потраживања за адвокатске услуге које је пружао туженом у поступку стечаја, након што је од стране стечајног управника именован за пуномоћника, а с обзиром на то да трошкове није наплатио у стечајном поступку, има право на накнаду за кашњење? Првобитни став Привредног апелационог суда био је да нема, будући да се адвокатске услуге не сматрају комерцијалним трансакцијама у смислу Закона о роковима. Међутим, алтернативно, суд се изјаснио да би у таквој ситуацији адвокат туженог стечајног дужника могао да оствари наплату свог потраживања у стечајном поступку, јер се ради о обавезама стечајне масе.[128] Тужилац и тужени су били у односу властодавца и пуномоћника, где се тужилац обавезао туженом да му, у његово име и за његов рачун, пружа одређене услуге уз накнаду, па би он могао захтевати накнаду у оквиру стечајног поступка. Уколико накнаду није остварио тада, могао би да покрене извршни поступак подношењем предлога за извршење (уз који би приложио рачун на име извршених адвокатских услуга) уз захтев за накнаду за кашњење. Додато је још и да би адвокат који је обвезник пореза на додату вредност имао право да у рачуну дода припадајући порез на додату вредност на извршени обрачун накнаде и

127 Никола Бодирога, *Парнични поступак*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2022, 242–243.

128 Закон о стечају, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011 – др. закон, 71/2012 – одлука УС, 83/2014, 113/2017, 44/2018 и 95/2018, чл. 103.

трошкова.[129] Овакав став образложен је ослањањем на Правни став Врховног суда из 2014. године, по коме поверилац има право да захтева накнаду за кашњење у предлогу за извршење неизмирене новчане обавезе без прилагања посебне извршне или веродостојне исправе у вези обавезе дужника за исплату ове накнаде.[130] Међутим, како пружање адвокатских услуга уз накнаду није комерцијална трансакција,[131] те се на односе између адвоката и његовог клијента не би примењивао Закон о роковима, остаје нејасно по ком основу би се онда дуговала накнада за кашњење.

Већ је поменуто да је устаљена пракса да поверилац има право на једну накнаду за кашњење у износу од 20.000 динара чак и ако поднесе предлог за извршење по основу већег броја рачуна, јер би се у супротном неосновано обогаћивао. Међутим, судска пракса у том аспекту није у потпуности уједначена. На седници Одељења за привредне спорове у новембру 2016. године утврђен је, поред оваквог, и алтернативни заједнички одговор. Према том схватању, како се Закон о роковима односи на комерцијалне трансакције, које, свака за себе, подразумевају посебну трговинску и финансијску операцију, поверилац би могао да истакне више захтева за накнаду за кашњење у једном предлогу за извршење. Закон о роковима не узима у обзир износ новчане обавезе коју дужник није испунио, нити број исправа које садрже новчану обавезу која није испуњена, па како у том смислу нема ограничења, не би требало ускратити повериоцу право на истицање више захтева за накнаду за кашњење у предлогу за извршење.[132] У пракси се догодило да је тужилац иницирао три извршна поступка на основу веродостојне исправе против туженог из јавног сектора тражећи исплату главног дуга и накнаде за кашњење. У току парничног поступка, парнице су спојене, па се поставило питање да ли тужилац има право да тражи накнаду за кашњење у износима од по 20.000 динара по сваком доспелом рачуну чије је плаћање иницирано посебним предлозима за извршење, а у укупном износу од

129 Привредни апелациони суд – питања и одговори – радни материјал са XXVII Саветовања привредних судова Републике Србије, Златибор, септембар 2019. године – *www.pa.sud.rs*.

130 Правни став Грађанског одељења Врховног касационог суда Србије.

131 Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 1.

132 Привредни апелациони суд – питања и одговори – радни материјал са XXIV саветовања привредних судова Републике Србије, Златибор, 2016, *www.pa.sud.rs* и утврђени заједнички одговор на седницама Одељења за привредне спорове 7.11.2016. године и 8.11.2016. године.

60.000 динара. Како је према утврђеном чињеничном стању тужени примио утужене рачуне и у време утужења се налазио у доцњи са испуњењем своје новчане обавезе, суд је закључио да је основано потраживање за исплату накнаде у пуном износу од 60.000 динара, будући да се ради о новчаној казни за дужника.[133]

Оваква разилажења у судској пракси нису ретка. И мада је схватање о накнади за кашњење као новчаној казни у складу са смислом и циљем нашег Закона о роковима, неоправдано обогаћивање повериоца добијањем износа вишеструко већег од појединачног главног потраживања на име накнаде за кашњење то свакако није. Непоштовање начела економичности није у духу нашег процесног права и подношење више предлога за извршење на основу више рачуна који произлазе из једног уговорног односа и неминовно повећавање трошкова већ скупог извршног поступка није целисходно. Са друге стране, Директива не забрањује подношење кумулативних захтева и изричито прописује да минимални фиксни износ од 40 евра служи да покрије интерне трошкове наплате повериоца. Циљ Директиве је јасан – заштита повериоца и сузбијање кашњења са плаћањем. Оваква разлика у тумачењу Директиве и Закона када је у питању појам накнаде и неразумевање њеног смисла је само један од примера како долази до проблема у пракси. Стога би требало ревидирати одредбе нашег Закона о роковима које се односе на накнаду за кашњење, те прописати износ накнаде сразмеран висини главног потраживања, али и одредити јој намену коју јој је дала и Директива – покривање интерних трошкова наплате повериоца. Тек тада би могућности злоупотребе права биле смањене и могла би се дозволити исплата кумулативних износа на име накнаде за кашњење, када су у питању периодична плаћања.

6. Осврт на комунитарно право – Директива 2011/7/ЕУ и нови предлози

6.1. Решавање проблема кашњења са плаћањем

Директива 2011/7/ЕУ о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима усвојена 11. фебруара 2011. године регулише комерцијалне трансакције између јавних власти и предузећа, и између предузећа. Она прописује да органи јавне власти морају да плате добра

133 Из образложења решења Привредног апелационог суда Пж 4537/15 од 27.1.2016. године.

и услуге које набављају у року од 30 дана или, изузетно, у року од 60 дана. Дужи рок је могућ под условом да је то изричито уговорено и да није крајње неправично према повериоцу. У случајевима кашњења са плаћањем, поверилац има право (али не и обавезу) на најмање 40 евра, као накнаду за трошкове наплате (*compensation for recovery costs*), а уговорна одредба која искључује право на ову накнаду сматраће се крајње неправичном.[134]

Усвајањем Директиве 2011/7/ЕУ стављена је ван снаге Директива 2000/35/ЕЗ, такође о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима.[135] Још 1995. године Европска заједница је донела Препоруку о роковима плаћања између привредних субјеката, али она није успела да да очекиване резултате, што је довело до Директиве 2000/35/ЕЗ, која је прва дефинисала рокове плаћања за приватне компаније, као дужнике.[136] Међутим, и даље није било изричитог прописа о висини накнаде за кашњење, као јасно дефинисаној додатној санкцији дужнику и одговарајућем механизму заштите повериоца. Директива 2000/35/ЕЗ само прописује право повериоца на накнаду трошкова које би имао у поступку наплате од дужника, осим ако дужник није одговоран за кашњење. Овакву правну регулативу задржава и Директива 2011/7/ЕУ, али уводи и додатни начин одвраћања дужника од кашњења, будући да ће он сада први пут бити у обавези да плати и накнаду за кашњење у минималном фиксном износу од 40 евра, поред камате.

Нова Директива појачава и одредбе о крајње неправичним уговорним клаузулама,[137] на начин да ће се одредба или клаузула у уговору која искључује право на накнаду за кашњење, сматрати крајње неправичном.[138] У националним упоредним правима решења су, пак, различита. Док белгијско, шпанско и италијанско право предвиђају ништавост такве клаузуле, холандско право прописује да је таква клаузула непостојећа. Крајњи ефекат је исти, те таква клаузула неће

134 Late Payment Directive, Art. 6(3), Art. 7(3).

135 Директива 2000/35/ЕЦ о сузбијању закашњења са плаћањем у комерцијалним трансакцијама, 2000 (Directive 2000/35/EC of the European Parliament and of the Council of 29 June 2000 on combating late payment in commercial transactions, *OJ*, L 200, 8.8.2000).

136 Isabelle Maque, Leire San-Jose, „Understanding and Solving Late Payment: The Role of Organizational Routines“, *Management international / International Management / Gestiòn Internacional* 2017, 22(1), 147.

137 Late Payment Directive, Art. 7.

138 C. Bilotta, 710.

имати никакво правно дејство. У немачком праву, таква клаузула може бити ништава или рушљива, у зависности од околности. Француско право предвиђа санкцију за продавца који не укључи накнаду за кашњење у своје опште услове пословања, и то административну казну од 75.000 евра за предузетнике, па до 2.000.000 евра за остале привредне субјекте. [139]

Позадина овакве регулативе у Европској унији је стварање и регулисање заједничког унутрашњег тржишта, као и успостављање слободне трговине на том подручју.[140] Већ је било речи о последицама закашњења са плаћањем, које могу да буду поготово лоше за мања предузећа у њиховим односима са моћнијим дужницима, који намерно плаћају касније и то виде као легитиман извор финансирања.[141] Идеја Директиве је јасна: натерати предузећа и јавне власти да не касне са извршавањем својих новчаних обавеза.

Новији извештаји показали су да четири од пет привредних субјеката и даље имају проблема са закашњењем у плаћању, те да Директива до сада није имала већи утицај на понашање дужника и сузбијање кашњења са плаћањем.[142] Зато су се јавили и нови предлози за решавање овог проблема. Наиме, Европска комисија је 12. септембра 2023. године донела предлог Уредбе о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима,[143] са циљем заштите малих предузећа, успостављањем фер услова за њихово пословање, као и повећањем њихове отпорности у комерцијалним трансакцијама. У овом делу рада биће анализирани нови предлози за решавање и даље нерешеног проблема кашњења са плаћањем, као и пракса Суда правде Европске уније кроз један случај.

---

139 Leon Gloden; National law of EU countries, *https://n-lex.europa.eu/n-lex/index* (11.8.2024).

140 I. Tot, 223.

141 C. Howorth, N. Wilson, „Late payment and the small firm: an examination of case studies", 1998, у: I. Maque *et al.* (2017), 147.

142 Извештај Европске комисије о имплементацији Директиве 2011/7/ЕУ, 2016 (*European Commission Report (2016) to the European Parliament and the Council on the implementation of Directive 2011/7/E of the European Parliament and of the Council on combating late payment in commercial transactions*, Brussels, 26.8.2016).

143 Предлог Уредбе о сузбијању закашњења са плаћањем у комерцијалним трансакцијама, 2023 (*Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on combating late payment in commercial transactions – Late Payment Regulation Proposal*, Strasbourg, 12.9.2023).

6.2. Тумачење Суда правде Европске уније

DOMUS-SOFTWARE-AG (у даљем тексту: Домус) и *Marc Braschoß Immobilien GmbH* (у даљем тексту: МБИ), два привредна друштва регулисана немачким правом, закључили су уговор о одржавању софтвера који је купио МБИ. Месечна рата била је 135 евра уз ПДВ, а плаћање је вршено почетком месеца. Домус је, у складу са тим, узастопно издавао рачуне, а МБИ их је примао дан након што су издати. Међутим, како те фактуре нису плаћене на време, Домус је поднео тужбу пред судом у Минхену, тражећи да му МБИ плати неплаћену главницу, камату и накнаду за кашњење у фиксном износу од 40 евра за сваку неплаћену фактуру, а како их је било три – износ од 120 евра. Суд у Минхену пресудио је у корист тужиоца у погледу главног дуга. Међутим, наложио је туженом да плати, уз камату, само један фиксни износ од 40 евра и сматрао је да, у случају једног уговора у коме су уговорена периодична плаћања, тужилац има право само на један фиксни износ. Домус је уложио жалбу против те пресуде пред Окружним судом у Минхену, тражећи исплату суме од 80 евра, што одговара износу накнаде за кашњење за преостале две фактуре. Суд је затим одлучио да прекине поступак и упути предмет Суду правде Европске уније, са питањем да ли се члан 6 Директиве, а у вези са чланом 3 Директиве, тумачи тако да значи да, у случају периодичних захтева за плаћање који произилазе из јединственог уговорног односа, постоји право на исплату фиксног износа од најмање 40 евра за сваки појединачни захтев за исплату?

Суд правде Европске уније тумачио је одредбе члана 6 Директиве на следећи начин: „минимални фиксни износ од 40 евра, дужник повериоцу који је испунио своје обавезе дугује за свако плаћање које није извршено о доспелости као накнаду за пословну трансакцију потврђену у рачуну или одговарајућем захтеву за плаћање, укључујући случај више закаснелих плаћања периодичних испорука робе или периодичних пружања услуга, извршених у оквиру једног те истог уговора, осим ако дужник није одговоран за та закашњења. Она има за циљ не само одвраћање од кашњења у плаћању, спречавајући да она постану финансијски привлачна дужницима због ниских каматних стопа зарачунатих у таквој ситуацији, односно њиховог непостојања, него и учинковиту заштиту повериоца од таквих кашњења, тиме што му се осигурава што потпунија накнада насталих трошкова наплате. Ти трошкови би такође требало да укључе наплату административних трошкова и накнаду интерних трошкова претрпљених због закаснелог

плаћања и, с друге стране, накнада у фиксном износу би требало да има за циљ ограничење административних и интерних трошкова везаних за наплату. У том смислу, чињеница да дужник може каснити са плаћањем неколико периодичних испорука робе или периодичних пружања услуга, у оквиру извршавања једног те истог уговора, не може имати за последицу смањење минималног фиксног износа који се дугује на име накнаде трошкова наплате за свако закаснело плаћање на један, јединствени фиксни износ. Таквим би се смањењем, пре свега, одузео смисао члану 6 Директиве, чији је циљ, као што је то претходно истакнуто, не само одвраћање од таквих кашњења у плаћању, него и то да се исплатом тих износа надокнаде „повериочеви властити трошкови наплате“, при чему се ти трошкови, логично, повећавају сразмерно броју плаћања и износима које дужник не плаћа о доспелости. Наведено смањење би било једнако томе да се дужнику одобри одступање од права на фиксни износ из члана 6 става 1 Директиве, а да то одступање није оправдано никаквим „оправданим разлогом“ из члана 7. Коначно, смањењем би се дужник ослободио дела финансијског терета који произлази из његове обавезе да, на име сваког неизмиреног плаћања, плати фиксни износ од 40 евра. С обзиром на наведено, када један те исти уговор предвиђа периодичне испоруке робе или периодична пружања услуга, при чему се за сваку, односно за свако од њих, цена мора платити унутар одређеног рока, минимални фиксни износ од 40 евра на име накнаде за трошкове наплате дужник дугује повериоцу за свако закаснело плаћање.“[144]

Суд је сматрао да члан 6 и члан 3 Директиве не дефинишу да ли неизмирена плаћања треба да произилазе из једног или из више засебних уговора, па се у свом образложењу позвао на уводну напомену бр. 17 Директиве која само каже „када поверилац нема на располагању износ који дугује на датум доспећа“ и, да би поткрепио своје тумачење, узео је у обзир циљ Директиве, а то је заштита повериоца, на чију ликвидност може утицати кашњење дужника са плаћањем.[145] Одредбе Директиве о накнади за кашњење из члана 6 би биле лишене практичног ефекта ако би се тумачиле као наметање једног фиксног минималног износа који се плаћа као надокнада за

144 DOMUS-SOFTWARE-AG v Marc Braschoß Immobilien GmbH (2022), Eur-Lex, Case C-370/21, p. 7.

145 Erica Gabarretta, „CJEU interprets compensation for recovery costs under Late Payments Directive“, *The Malta Independent*, 2023, *https://www.independent.com.mt/articles/2023–01–11/local-news/Law-report-CJEU-interprets-compensation-for-recovery-costs-6736248775* (22.7.2024).

трошкове наплате више потраживања, а такво одступање би у ствари ослобађало дужника финансијског терета који Директива намерава да му наметне.[146]

Овакво тумачење Суда правде Европске уније је занимљиво зато што је супротно тумачењу наших судова. И док је тачно да право не треба примењивати круто и да законске одредбе треба прилагодити друштвеном контексту у којем се примењују, чини се да је тумачење Суда правде ближе смислу и идејама Директиве. Наиме, језичким и систематским тумачењем члана 6 Директиве долази се до закључка да државе треба да обезбеде плаћање накнаде за кашњење, односно фиксног износа од 40 евра готово аутоматски, и без опомене дужнику. Такође, ради се о износу који првенствено треба да покрије интерне трошкове наплате повериоца, који, логично, расту сразмерно броју фактура које дужник не измири на време. Иако је непрописивањем изричитог правила у овом смислу Директива (а и наш Закон о роковима)[147] отворила пут злоупотребама, примарни циљ је заштита повериоца и сузбијање праксе кашњења дужника са измиривањем својих новчаних обавеза, па би накнаду за кашњење требало досуђивати за сваку неизмирену фактуру, осим ако се ради о очигледној злоупотреби права од стране повериоца.

6.3. Предлог Уредбе о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима (*Late Payment Regulation*)

Након више студија и процена спроведених од стране Европске комисије, утврђено је да тренутни правни оквир Европске уније за борбу против кашњења у плаћању у комерцијалним трансакцијама није адекватан за решавање овог проблема.[148] Идентификовано је неколико главних недостатака у постојећој Директиви, а највећи су недостатак превентивних мера и делотворног спровођења, као и механизама обештећења који би били лако доступни малим и средњим предузећима.[149]

146 *Ibid.*

147 Поверилац би могао, на пример, да подноси више предлога за извршење на основу више фактура за неизмирена периодична потраживања, а која произлазе из једног уговорног односа и тако, у збиру, добије износ на име накнаде који је много већи од самог потраживања.

148 European Comission (2023), *Questions and Answers: Late Payment Regulation*, *https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_23_4412* (22.7.2024).

149 *Ibid.*

Како би отклонила ове недостатке, Европска комисија је одлучила да ревидира ова правила и 12. септембра 2023. године представила је нови предлог Уредбе о сузбијању закашњења са плаћањем у трговинским уговорима (*Late Payment Regulation*).

Најважнија и прва очигледна разлика је да Европска комисија предлаже *уредбу* уместо директиве. Уредба је обавезујући законодавни акт који се у целости примењује у свим државама чланицама Европске уније, те док директива оставља простора за државе чланице да саме осмисле њену имплементацију у своје право и тако остваре њене циљеве, уредба се примењује непосредно.[150] Поред тога што не дефинише појам „комерцијалне трансакције", предложена уредба изгледа готово исто као и досадашња Директива и не укључује ниво детаља неопходан за уредбу, будући да се она директно примењује у државама чланицама.[151] Ово би могло довести до проблема и спорова у њеној примени.

Главна промена у регулативи је скраћивање најдужег дозвољеног рока плаћања у комерцијалним трансакцијама са досадашњих 60 дана на 30 дана. Актуелна Директива дозвољава привредним субјектима да уговарају дуже рокове плаћања, ако то није крајње неправедно[152] према било којој страни, што не би било могуће према Уредби.[153] Ова уговорна слобода је неопходна за привредне субјекте у којима се обртни капитал, производња и други кључни оперативни елементи не уклапају у нови рок од 30 дана.[154] Зато је Европски парламент дозволио да се овај рок продужи, али најдуже до 60 дана, а 120 дана за „робу која се споро креће или сезонску робу".[155]

150 Types of legislation, *https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_en* (23.7.2024.).

151 Charles Thain *et al*, „The European Commission proposes an updated late payment regime for the EU", 2023, *https://www.mayerbrown.com/en/insights/publications/2024/05/late-payment-regulation-the-european-parliament-introduces-amendments-as-it-adopts-its-first-reading-position* (24.7.2024).

152 Уредба не помиње термин „крајње неправедно" (*grossly unfair*), који и јесте нејасан.

153 Daniel de Burca, „EU's Late Payment Regulation: Exposing the need for better public discourse", 2024, *https://www.tradefinanceglobal.com/posts/eus-late-payment-regulation-exposing-the-need-for-better-public-discourse* (24.7.2024)

154 *Ibid.*

155 C. Thain *et al.*; Сезонска роба се дефинише као она код које се тражња повећава током одређеног периода у години, а роба која се споро креће је она која се налази у поседу трговца на мало од снабдевања од стране прозвођача или велепродавца дуже од 60 дана до малопродаје. Пре

Следећа разлика је да ће се камата плаћати аутоматски и уговорним странама је забрањено да је се одрекну. Камата се обрачунава 8% изнад референтне каматне стопе. Иако ово може да спречи кашњење у плаћању, слобода да изаберу такву стопу или да се договоре о нижој је често показатељ процене уговорних страна о снази њиховог односа и кредитном ризику друге стране.[156] Такође, предвиђено је да државе чланице одреде органе који ће бити одговорни за примену Уредбе, што ствара додатне трошкове.

Након предлога Уредбе, следе преговори између Европске комисије, Европског парламента и Европског савета ради проглашења коначног текста, а Уредба ће ступити на снагу након што се све три стране сложе. Интересантне су разлике између предлога ова три тела. Парламент је предложио измену у погледу опомене, бришући део одредбе који гласи: „без потребе за опоменом", као и у погледу повериочевог права да се одрекне права на примање паушалне накнаде. Он иначе нема могућност да се одрекне овог права, с тим да Парламент додаје: „ако је дужник јавно тело или велико предузеће". Дакле, Парламент предлаже да се као услов за остваривање права на накнаду уведе опомена дужнику од стране повериоца и да се искључи право повериоца на одрицање од права на накнаду ако је дужник јавно тело или велико предузеће.[157]

Извештај Комитета за унутрашње тржиште и заштиту потрошача Европске уније усвојен од стране Парламента предвиђа да ће дужник бити дужан да, на име накнаде за повериочеве трошкове наплате, плати између 50 и 150 евра. У зависности од вредности главног потраживања, дужник ће бити дужан да повериоцу плати 50 евра ако је вредност главног потраживања до 1.500 евра, 100 евра ако је између 1.501 и 15.000 евра, и 150 евра ако износ главног потраживања прелази 15.000 евра. Такође је предвиђено да поверилац неће моћи да се одрекне свог права на ову накнаду.[158]

примене Уредбе, Комисија би требало да објави техничке смернице које се тичу прецизирања ових термина. Више вид.: R. Thun und Hohenstein, „Commercial transactions: combating late payment, 2023/0323(COD), text adopted by Parliament, 1st reading", EP Legislative Observatory, 2024, 28, *https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9–2024–0156_EN* (24.7.2024).

156 Michael Huertas, „The EU's Late Payments Regulation proposal – key points and problems", 2024, *https://legal.pwc.de/en/news/articles/the-eu-s-late-payments-regulation-proposal-key-points-and-problems* (24.7.2024.).

157 Таква одредба била би ништава.

158 Roza Thun und Hohenstein, 12.

Мане нове регулативе су бројне и питање је како ће нове одредбе утицати на понашање дужника. Међутим, повећање фиксног износа који ће дужник бити дужан да плати зарад покрића повериочевих трошкова наплате и његово везивање за вредност главног дуга, када је у питању накнада за кашњење, може бити одговарајући подстицај за дужника да не касни са плаћањем. Будући да се ради о износу за који дужник зна од самог почетка свог односа са повериоцем, повећање ове суме може утицати на сузбијање негативног финансијског понашања, а поготово на оне дужнике који кашњење са плаћањем виде као извор финансирања, с обзиром да ће цена таквог „зајма" бити већа.

7. Бечка конвенција о уговорима о међународној продаји робе

Бечка конвенција је документ значајан са становишта међународне трговине, потписан 1980. године,[159] а Србија ју је ратификовала 1984. године.[160] Примењује се у ситуацији када купац и продавац имају седишта у различитим државама потписницама или ако би правила међународног приватног права упутила на примену права државе потписнице Бечке конвенције.[161] Код нас, режим плаћања успостављен Законом о роковима важи истовремено са режимом Бечке конвенције, а како Бечка конвенција има примат у односу на национално право, то даље значи да ће се Закон о роковима примењивати само на уговоре о продаји робе код којих купац и продавац имају седиште у Републици Србији и на међународне уговоре о продаји робе где правила међународног приватног права упућују на примену српског права.[162] Међутим, како Конвенција не познаје институт накнаде за кашњење, то значи да ће дужник, у том случају, уколико касни са плаћањем цене из уговора о међународној продаји робе, имати право на накнаду за кашњење по одредбама нашег националног права. Дакле, празнина у Конвенцији у погледу

159 Конвенција УН о уговорима о међународној продаји робе, 1980, (*United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, opened for signature 11 April 1980, 1489 UNTS 3 (entered into force 1 January 1988)*).

160 Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 10–1/84.

161 Бечка конвенција, чл. 1 ст. 1.

162 М. Радовић (2013а), 258.

накнаде за кашњење значи да у случају кашњења са испуњењем обавезе треба применити правила Закона о роковима, будући да се ради о питању које је изван домашаја регулативе Конвенције.[163] Треба имати у виду и то да се њене одредбе не примењују када је у питању продаја робе за личну употребу или производи домаћинства, као и у одређеним другим случајевима, а тада се по правилу неће примењивати ни одредбе Закона о роковима. У Европској унији, пак, међународни уговор о продаји робе може бити регулисан одредбама Конвенције или Директиве. Владајуће становиште је да Директива није интернационални споразум, те Конвенција има предност у примени.[164]

Директива и Закон о роковима су блажи према купцима од Бечке конвенције, те им пружају повољније окружење за обављање својих трансакција.[165] Наиме, Бечка конвенција усваја основни принцип облигационог права када су у питању синалагматични уговори – принцип истовременог испуњења обавезе[166] – па кредитирање купца од стране продавца није правило, за разлику од нашег Закона о роковима.[167] И док Закон о роковима и Директива на тај начин стављају продавца у неповољнији положај, дајући купцу 60 дана, односно 30 дана одложеног плаћања, Конвенција својом одредбом на бољи начин решава проблем кашњења са плаћањем. Закон о роковима, посредно, и Директива, непосредно, прописују да право повериоца на накнаду и камату доспева након протека прописаних рокова за испуњење обавезе. Са друге стране, Конвенција јасно одређује да продавац стиче право на камату у тренутку доспелости обавезе, управо зато што купац мора да плати робу у тренутку испоруке.[168] Међутим, Конвенција не уређује изричито висину каматне стопе,[169]

163 Питања која Конвенција уопште не уређује решавају се применом домаћих правила (у том случају немогуће је користити општа начела), док се питања која се тичу материја уређених Конвенцијом, а која нису изричито решена у њој, решавају према њеним општим начелима или према праву меродавном на основу правила међународног приватног права. Вид.: Бечка конвенција, чл. 7 ст. 2.

164 C. Bilotta, 712.

165 *Ibid.*, 721.

166 Бечка конвенција, чл. 58.

167 М. Радовић (2013а), 259.

168 C. Bilotta, 719.

169 Roy Goode, Herbert Kronke, Ewan McKendrick, *Transnational Commercial Law*, Oxford University Press 2015, 253–257. Висина каматне стопе није изричито прописана Бечком конвенцијом и требало би је утврђивати у складу са основним принципима Конвенције. У случају да је то немогуће, треба се

што даље значи да ће се, чак и у случају примене Конвенције, свакако применити одредбе нашег Закона о затезној камати, па ће продавац у оба случаја добити исти износ каматне стопе као и да је примењен наш Закон о роковима, само раније.[170] Ово показује да Конвенција успоставља повољније услове када је у питању повериочево право на камату.

Бечка конвенција, такође, не прописује да продавац мора да опомене купца, те обавеза плаћања цене доспева и без његове опомене,[171] што значи да продавац аутоматски стиче право и на накнаду, управо због купчевог кашњења у плаћању цене, а о чему је било речи раније.

У једном аспекту се наш Закон о роковима, ипак, више приближава Конвенцији у односу на Директиву, а ради се о одговорности купца. Већ је поменуто да Директива садржи одредбу којом се повериоцу даје право на камату (па и накнаду), осим ако дужник није одговоран за кашњење. Овај услов доста слаби позицију продавца зато што даје начин дужнику да се ослободи своје обавезе плаћања камате (аналогно и накнаде), али и због свог недовољно јасног одређења.[172] Супротно томе, и Конвенција и Закон о роковима предвиђају апсолутну одговорност дужника, које се он не може ослободити.[173] На овај начин, Закон о роковима одлази корак даље у борби против кашњења са плаћањем.

Када је у питању накнада за кашњење у испуњењу новчане обавезе (*compensation for recovery costs* по Директиви, односно интерни трошкови наплате повериоца), Бечка конвенција је изричито не предвиђа. У случајевима када су испуњени услови за стицање права на ову накнаду, а када Конвенција има примат, требало би примењивати правила Конвенције о накнади штете.[174] Смисао тих одредби Конвенције ипак није кажњавање дужника, већ потпуна накнада штете, односно довођење повериоца у стање у којем би био да није дошло до кашњења са плаћањем, што је заправо сврха и накнаде у Директиви – накнада повериочевих интерних трошкова

ослонити на домаће право. Више о односу Конвенције и Директиве вид. C. Bilotta, 712–713.

170 C. Bilotta, 719–720.

171 *Ibid.*

172 C. Bilotta, 720.

173 Бечка конвенција, чл. 79; Закон о роковима чл. 5 и 7.

174 Бечка конвенција, чл. 74–77.

наплате, односно његово обештећење. Дакле, ако би се накнада за кашњење овако схватала, онда не би могла да се наплати код уговора о међународној продаји робе, с обзиром да Конвенција предвиђа сопствену регулативу накнаде штете када су у питању повериочеви трошкови. Такође, поверилац би, у режиму Конвенције, морао да доказује предвидљивост својих трошкова.[175] Како Конвенција не садржи конкретна правила о одређивању висине накнаде штете, то би суд требало да је сам одмери. На тај начин, Конвенција заправо усваја строжи режим од Директиве када је у питању накнада. То је главна разлика у односу на наше право, где се накнада за кашњење схвата као вид новчане казне, па поверилац може остваривати и накнаду за кашњење и накнаду штете по одредбама Конвенције, те се неосновано обогаћивати.

8. Предлози за унапређење регулативе

Дуги рокови за плаћање и кашњење са испуњавањем новчаних обавеза су пословне праксе које предузетницима и другим привредним субјектима стварају огромне трошкове. Негативан утицај, поготово на мала и средња предузећа, њихово довођење до банкротства услед недовољне количине новчаних средстава, злоупотреба од стране дужника и узимање својеврсног „кредита“ неблаговременим испуњењем својих обавеза и тиме кршењем уговорних одредби, су последице овог феномена у пракси. Почевши од препорука Европске Уније деведесетих година прошлог века, па све до најновијег предлога Уредбе о сузбијању кашњења са плаћањем, циљ законодаваца био је решавање овог проблема. Заштита права поверилаца, стварање бољег привредног окружења и утицај на фер понашање пословних субјеката у комерцијалним трансакцијама су први кораци ка томе. Међутим, за многе велике привредне субјекте, чак и рок од 60 дана није довољан за обављање пословне трансакције. Неки од могућих начина који би утицали на однос дужника према благовременом испуњењу својих обавеза и бољи монетарни статус привредних субјеката су скраћивање (неадекватних) рокова плаћања и промена висине каматних стопа.

Српски законодавац је подбацио када је институт накнаде за кашњење имплементирао у наше право, заобилазећи његов смисао и значај у борби против кашњења са плаћањем. Члан 5 Закона о

175 Бечка конвенција, чл. 74.

роковима би требало ревидирати и прецизирати суштинско значење института накнаде за кашњење, а то је надокнада трошкова које поверилац сноси у својим покушајима да се наплати од дужника. На тај начин би казнена природа накнаде и схватање њене правне природе као новчане казне ишчезли и она би могла испуњавати сврху која јој је намењена, те не би служила неоснованом обогаћењу поверилаца. Тада би био створен и правни оквир за одредбу којом би се дозволило подношење кумулативних захтева, ако се ради о периодичним плаћањима, што би додатно утицало на дужнике.

Такође, како је износ од 20.000 динара је крајње арбитраран, то би га требало изменити. Паушална накнада у минималном фиксном износу предвиђена Директивом је успешнији корак у борби против кашњења, али би, по нашем мишљењу и када је у питању српско право, свакако представљало већи утицај на дужника прилагодити је тако да буде сразмерна висини дуговане новчане обавезе (главног потраживања). Оваквим системом би било лакше одвратити дужника од кашњења, будући да је унапред свестан висине износа који ће, поред накнаде осталих трошкова и камате, дуговати, али и могућности његовог повећања у случају кумулативних захтева. Такође се успоставља мање ригидан механизам, али који је ипак у довољној мери конкретан и подобан за практичну примену.

Када су у питању услови за остварење права на накнаду, требало би прописати услов који се односи на испуњење обавеза од стране повериоца, будући да је он изричито прописан за остварење права на камату. Међутим, таква одредба би се требало и детаљније уредити, тако да се односи на испуњење само главне обавезе повериоца, а не на све уговорне обавезе, односно и оне споредне.

И мада *посебно* тело које би било одговорно за спровођење Закона о роковима и поштовање прописаних рокова плаћања од стране дужника у теорији није лоша идеја, чини се да у српској пракси не постоје адекватни механизми за успостављање такве врсте надзора. Оваква новина би такође стварала додатне трошкове.

Неблаговремено испуњење новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама је проблем који са собом носи многе негативне последице, али то не значи да је његово решавање немогуће. Почевши од детаљне академске анализе, па до осврtања на упоредноправна решења и комунитарно право, а затим њихово прилагођавање домаћој друштвеној стварности, могуће је успешно учествовати у процесу супротстављања овој свеприсутној појави.

COMPENSATION AS A CONSEQUENCE OF DEBTOR'S LATE PAYMENT IN COMMERCIAL TRANSACTIONS

Iva Ristanović, M.A.*

In this paper, the author elaborates in detail the institution of compensation for recovery costs, which is a relative novelty in Serbian law and how it came to be introduced. In addition to the law of the European Union, ways of harmonizing it with our law and comparative law solutions, the author analyzes the importance of introducing compensation for recovery costs into Serbian law, its concept, law regulation, but also the procedural aspect of this institute, in order to see the practical implications of different solutions in practice – how the Serbian courts apply the provisions of the new law which implements the Late Payment Directive, when it comes to deadlines for monetary obligations in commercial transactions – all through a review of the legal position of the Supreme Court of Serbia on the compulsory realization of this compensation from 2014, the position of the Constitutional Court and the many verdicts of the commercial courts and the Commercial Court of Appeal.

Key words: *compensation for recovery costs, commercial transaction, monetary obligation, commercial law, late payment.*

* Judicial Trainee at the Higher Court in Belgrade, e-mail: *iva.ristanovicoo@gmail.com*.

Литература

Bilotta C., „Ending the Commercial Siesta: The Shortcommings of European Union Directive 2011/7 on Combating Late Payments in Commercial Transactions“, *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 38:2, 2013.

Goode R., Kronke H., McKendrick E., *Transnational Commercial Law,* Oxford University Press, Oxford 2015

Maque I., San-Jose L., „Understanding and Solving Late Payment: The Role of Organizational Routines“, *Management international / International Management / Gestiòn Internacional*, 2017, 22(1)

Tot I., „Pravna osnova i ciljevi Direktive 2011/7/EU o suzbijanju zakašnjenja s plaćanjem u trgovačkim ugovorima“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 59, l/2013

Twomey D., Jennings M., *Anderson's Business Law and the Legal Environment*, South-Western Cengage Learning, Mason, Ohio 2011

Бодирога Н., *Нови извршни поступак*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2023

Бодирога Н., *Парнични поступак*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2022

Јовановић Н., Радовић В., Радовић М., *Трговинско право*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2021

Манојловић М., „Камата као последица дужничке доцње“, *Право и привреда* 4/2020

Мунижаба З., „Накнада за кашњење у испуњењу новчаних обавеза – према Закону о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* vol. 86, бр. 12, 2014

Николић Ђ., *Облигационо право, „Projuris“ – Организација за правну едукацију и културу права*, Београд 2020

Николић М., „Ограничавање рокова плаћања у трговинским уговорима и накнада за кашњење (за и против)“, *Право и привреда* 1–3/2019

Радовић М., „Нови правни режим рокова измирења новчаних обавеза из трговинских уговора“, *Право и привреда* бр. 7–9/2013 (2013а)

Радовић М., „Правне последице закашњења са плаћањем у трговинским уговорима“, *Усклађивање пословног права Србије са правом ЕУ* (ур. Вук Радовић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2013 (2013б)